

of both hemispheres, the state of health of students improved in comparison with the students who provided information in a standard way.

Thus, we can conclude that the majority of surveyed students have signs of both left and right hemispheres of the brain. For their optimal learning it is necessary to pay attention to these data. Such students must be given tasks that do not have timely and within the scope of the framework. Such tasks are a creative approach, such as open questions.

Keywords: left hemispheric type, right hemispheric type, functional asymmetry of the brain, psychoemotional state, dominant hemisphere.

Одержано редакцією 23.01.2018 р.
Прийнято до публікації 09.02.2018 р.

УДК 37.035:39(161.2) – 051

КУЗЬМЕНКО Василь Васильович,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки й
менеджменту освіти,
Комунальний вищий навчальний заклад
«Херсонська академія неперервної освіти»,
e-mail: kuzmenkovasiliy@gmail.com
ФОКІНА Тетяна Юрївна,
викладач кафедри теорії й методики
викладання навчальних дисциплін,
Комунальний вищий навчальний заклад
«Херсонська академія неперервної освіти»,
e-mail: Fokinatat78@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ПОГЛЯДАХ М. КУЛІША: ІНСПЕКТОРА НАРОДНОЇ ОСВІТИ І ПИСЬМЕННИКА

Актуальність обраної теми обумовлена потребою в оптимізації та вдосконаленні системи освіти України і національного виховання підростаючого покоління. Успішне розв'язання цього завдання можливе через ґрунтовне дослідження педагогічної спадщини видатних діячів освіти і творче використання їхнього доробку у навчально-виховному процесі. Метою даної статті є вивчення педагогічної спадщини М. Куліша у контексті діяльності як інспектора народної освіти та як письменника. У статті визначено основні напрями й зміст освітньої і літературної діяльності М. Куліша.

Ключові слова: М. Куліш, освіта, соціальне виховання, вчитель, школа, дитячий будинок.

Постановка проблеми. Законом України «Про освіту» від 05.09.2017 р. визнано освіту «державним пріоритетом, що забезпечує інноваційний, соціально-економічний і культурний розвиток суспільства» [1]. Реформи в освітній галузі України актуалізували потребу у переосмисленні історико-педагогічної спадщини освітян, що стояли у витоків розбудови національної школи. Значний внесок у становлення та розвиток вітчизняної системи освіти зробив відомий український діяч М. Куліш.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням творчості М. Куліша займалися літературознавці, театрознавці, мовознавці, а саме: Г. Домницька, М. Кореневич, М. Кудрявцев, Н. Кузякіна, М. Острик, А. Погрібний та ін.

Однак, недостатнє вивчення саме педагогічної діяльності освітянина, громадського діяча, педагога і письменника М. Куліша зумовило вибір теми нашої статті.

Метою статті є вивчення педагогічної спадщини М. Куліша у контексті діяльності як інспектора народної освіти та як письменника в 1920–1927 рр.

Виклад основного матеріалу. Складна соціально-економічна ситуація, голод і розруха на початку 20-х років ХХ століття, що були наслідками Першої світової та громадянської воїн, призвели до катастрофічного збільшення осиротілих та безпритульних дітей у країні. В. Виноградова-Бондаренко доводить до відома, що «у 1919 – 1920 роках в Україні з 7.600.000 дітей – 1/8 частина була безпритульною (950 тисяч). Цей відсоток швидко зростав в осередках робітників та селян» [2, с. 9].

У «Декларації Наркомосу УСРР про соціальне виховання дітей», підписаній Народним комісаріатом освіти України 1 липня 1920 р., для виходу із кризи урядом УСРР проголошуються такі завдання: «соціально забезпечити, охопити навчанням і вихованням велику кількість безпритульних; зробити виховання всіх без винятку дітей справою всього суспільства; закріпити соціальний критерій як визначальний у ході створення системи шкільної освіти – соціального виховання» [3, с. 19]. О. Повар стверджує, що «цим документом запроваджувалася особлива, відмінна від РРФСР, система виховання дітей, головною метою якої вбачалась охорона дитинства у найширшому в сенсі цього слова як освіта, виховання, правове та соціальне забезпечення дітей» [4, с. 132]. Чинниками, що вплинули на формування освітнього курсу в Україні, відмінного від російського, за Л. Березівською, були: запровадження нової національної системи освіти в Україні в 1917–1919 рр.; початок будівництва радянської системи освіти в Україні пізніше, на три роки, ніж у Росії; виникнення після громадянської війни значної кількості безпритульних дітей; відсутність кваліфікованих педагогів; визрівання нової економічної політики (НЕПу); розвиток великої промисловості (рудникова, вугільна, металопромислова) та механізація сільського господарства як передумова тяжіння до профосвіти [3, с. 19].

Для порятунку дітей віком від 7 до 15 років за планом Народного комісаріату освіти України передбачалося створення мережі закладів, що забезпечували навчання і виховання, а саме: «майданчики різних типів, які мали функціонувати, переважно, в літній період і вилучати дітей «з вулиці», організовуючи їхнє дозвілля; дитячий садок, школа-клуб неповного дня; денний дитячий будинок, дитячий садок або школа повного дня; дитячі будинки, які мали забезпечувати повне влаштування дітей, їх харчування і навчання; дитячі містечка (об'єднані дитячі будинки); заклади та установи охорони дитинства (колектори, розподільники, приймальники тощо); заклади для дефективних дітей» [5, с. 169]. По закінченню закладів соціального виховання діти мали переходити до набуття певного фаху у різноманітних професійних школах (від курсів до вузів). На початку 1920-х рр. у містах утворилися два різновиди професійно-технічних навчальних закладів: фабрично-заводські учнівства (або школи робітничої молоді) та індустріальні профшколи [5, с. 169].

В «добу реорганізації старої спадщини та боротьби за існування» [6, с. 5] у галузі освіти працював М. Куліш – громадський діяч, освітянин, педагог і драматург, який сім років свого життя (з 1920 по 1927 рік) віддав роботі в освітніх установах на різних посадах.

При призначенні інспектором Наросвіти (1920 р.) М. Куліш із запалом взявся до праці: засновував школи, відкривав ті, що позакривалися під час війни, організовував дитячі садки, ясла й притулки. Окрім посади інспектора народної освіти м. Олешок 16 лютого 1921 р. на засіданні Дніпровського Повітового Виконавчого Комітету Рад робітничих, селянських та Червоноармійських депутатів та Дніпровського Повітового

Ревкому м. Олешки Миколаївської губернії М. Куліш посів посаду завідуючого політпідвідділом Народної освіти [7, арк. 2]. Він щиро вболівав за долю міста, в якому пройшли його молоді літа, тому, коли постало питання про перенесення повітового центру з м. Олешки до м. Каховки, його було включено в групу, що була сформована для вирішення означеного питання [7, арк. 33].

Відсутність потрібних підручників спонукала його до написання букваря. На основі зібраного А. Куліш (дружини драматурга) педагогічного матеріалу, творів з Шевченкового «Кобзаря», віршів та своїх коротеньких оповідань він склав першу українську абетку (Буквар) для шкіл, назвавши її «Первинка» [8, с. 721]. Сам М. Куліш згадує про написання букваря так: «Букваря свого склав, надрукували і послали в Каланчак, Чаплини, Чилбурду. Головоцвих вилаяв його так, що нікуди, а я від цього не горюю. Він вийшов такий самий, як і наше життя. Тхне од його не прибраною в гарну одіж ідеєю, а селянським сіряком. Правда, що наприкінці він сам мені не вподобався, та нехай буде так. За місяць кращого не зляпаєш. Гаразд, що не спізнались і поспіли до початку навчання» [9, с. 491]. Кулішевий букварик та читанку під назвою «Червона зірка» було перевидано у 1923 р. в Одесі [10, с. 16]. «Учителі українських шкіл, які приїздили з сіл, дуже дякували за неї складачеві» [8, с. 721].

Пізніше, у 1926 році, М. Кулішу знову приймати участь у написанні букваря. В одному з листів до О. Корнєєвої-Маслової він пише: «Арнаутов упросил в компанію с ним. Русский букварь» [11, с. 629] Автор букваря вважав, що «...легко написати любовного листа, складніше писати (в порядку послідовності):

- 1) Записку про самогубство;
- 2) Вірш;
- 3) Драму;
- 4) Роман;
- 5) Резолюцію (це для мене);
- 6) й, нарешті, буквар.

Нічого важчого нема, як написати буквар» [11, с. 629].

Отримавши посаду завідувача Олешківським повітовим відділом народної освіти у 1921 р. М. Куліш займався не тільки адміністративною роботою, а й часто їздив по селах та хуторах, де налагоджував роботу шкіл, інспектував дитячі будинки, читав лекції. Свої враження від побаченого він виклав у циклі нарисів – педагогічних і загальнокультурних роздумів «По весям и селам» [12, с. 92]. Висновки, до яких приходив автор, були невтішними: «школа, просвіта, культура – усе це витіснено з суспільної свідомості і виведено на затворки громадського буття. Усі думки навколо хліба і прийдешньої голодної зими. Голод, що настає, першим своїм ударом змете наш незміцнілий фронт просвіти. Він рушиться і, здається, надовго» [13, с. 69]; «усюди на наших позиціях паніка і замішання. Школи порожні...» [13, с. 71]; «дитячі будинки, переобтяжені дітьми, поступово перетворювалися на лікарні...» [13, с. 71]; «школи у безнадійному стані, заняття йдуть з перебоями, дитяча аудиторія рідшає з кожним днем» [13, с. 69]; діти «школи...не знають, і школа їх не знає» [14, с. 32]; «школа наша слабка, школа наша немічна» [14, с. 32].

Хоча складні умови життя на півдні України призвели до закриття та руйнування мережі освітніх установ, до припинення навчального-виховного процесу та сумних настроїв вчителів, проте були й такі школи, де завдяки зусиллям та винахідливості вчительства навчання проходило рівно й спокійно. Вчителі та громадськість знаходили можливість ремонтувати шкільні будівлі, робити заготівлю палива, організувати бібліотеки-читальні та будувати клуби.

Так, у нарисі «Сорок лет», інспектор відмічає, що будівля школи була дуже стара, однак відремонтована і готова до зимнього періоду. Вчитель – «сивий,

благовидний, з чистими ясними очима, спокійно і звично ходить по класній кімнаті, диктує, запитує і пояснює мало не одночасно. Діти у нього уважні. В класі у нього чисто. В руках зв'язка ключів. Відмикає шафу – там цілковитий порядок: книжки в стопках, чорнильниці в рядочок, ручки окремо, олівці окремо» [14, с. 36]. Дисципліна і порядок, врівноважені та старанні діти – така картина відкривалась перед очима інспектора.

М. Куліш зазначав, що відсутність паперу та писемного приладдя створювало багато проблем, хоча й сприяло винахідливості: «пишуть на старих зошитах, на ... полях газет та аркушів з книг священного писання, пишуть між рядками, пишуть, обернувши пописану сторінку «догори ногами», пишуть крейдою на підлозі (у теплі дні пальцями на піску), пишуть гусячим пір'ям, буряковим і шовковичним настоєм тощо» [10, с. 16].

У нарисі «Нова школа» письменник, розповідаючи про школу в Тарасівці, зауважував, що вчителька попри всі злидні знайшла цікаві форми навчання дітей: спостереження природи, вивчення рідного краю, читання художніх творів під відкритим небом [15, с. 91].

До того ж будучи людиною творчою М. Куліш і сам налагоджував культурне життя в повіті: влаштовував вечори самодіяльності (на яких можна було почути його сатиричні куплети), літературні вечори, дискусії, концерти, читав лекції. Крім того, як зазначає Г. Домницька, за його ініціативою в Олешках було створено учительський хор. Оскільки він сам добре грав на скрипці, то часто виступав в ролі диригента сформованого співочого колективу [16, с. 16].

Отже, не зважаючи на складні обставини тогочасного життя все ж таки були вчителі, які вболівали за долю підростаючого покоління і докладали всіх зусиль для продовження навчально-виховного процесу. Не стояв осторонь й інспектор народної освіти М. Куліш.

У подальшому географія освітньої діяльності М. Куліша розширилася – у 1923 р. його призначено завідуючим Одеським губернським відділом соціального виховання [16, с. 16].

Для з'ясування рівня грамотності та загального розвитку дітей наприкінці 1922 – 1923 навчального року була проведена інспекція дитячих будинків, що дала такі результати: «на 3385 дітей шкільного віку 1654 дітей неграмотних або с початками первісної грамоти, (більш як 48%). Це число дітей розподіляється по групам: от 7 до 10 років – 578, от 10 до 12 років – 663, от 12 до 15 років – 413 дітей... Число неграмотних дітей старшого віку в значній мірі переважає дітей молодшого віку. Дітей, які відповідали б сьомій групі трудової школи нема. Дітей шостого року навчання – 22, п'ятого – 53, четвертого – 253, третього – 432 і другого року навчання – 843» [17, с. 3].

За результатами перевірки дитячих будинків Одеси М. Куліш робить висновок: «Раз в Одесі в дитячих будинках панує така страшена неграмотність, то дитячі установи на селі перебувають ще в гіршому стані» [17, с. 3].

У статті «Три завдання» М. Куліш так характеризував шкільну роботу того періоду: «Масова початкова школа була утиснута злиднями, тому обмежилась ... виключно навчанням елементарної грамоти, не більше. А що до дитячого будинку, то він і цього не зробив» [17, с. 3]. Хоча були і такі дитячі установи, в яких «пульс роботи був підвищеним», проте такі поодинокі випадки, на думку завідуючого, «для гуртової оцінки не варт брати за мірку». У підсумку освітянин проголошує: «Соціальне виховання дітей поки що загрузло за старими межами минулого революційного часу, а по часті формального знання й розвитку дітей навіть не випередило і старої церковно-земської школи» [17, с. 3].

Визначення шкільних проблем за попередній рік спонукало завідувача проголосити основними, центральними в загальному плані шкільної роботи губернського відділу соціального виховання на 1923 – 1924 навчальний рік нові завдання, які «не виключали й інших нагальних потреб навчання й виховання» [17, с. 6], а саме:

- 1) ліквідація неграмотності серед дітей;
- 2) політичне виховання дітей;
- 3) антирелігійне виховання дітей;
- 4) перепідготовка вчителів;
- 5) переведення шкіл на рідну мову навчання [17, с. 4 – 5; 18, с. 404].

Крім освітніх завдань, М. Куліш акцентував і на необхідності вирішення таких проблем господарчого характеру, як: ремонт шкільних будівель та заготівля палива; забезпечення шкіл підручниками та письмовим приладдям. Агітаційна кампанія по самозаготівці палива та виробництву дрібного ремонту мала відбуватися з залученням громадськості, профспілок та сільських спільнот. Виконкомам та пресі потрібно було фіксувати та оцінювати участь організацій в цій справі, які мали тісно взаємодіяти з персоналом та дітьми старших груп дитячих будинків [18, с.400 – 403].

Отже, проблеми, на які звертав увагу М. Куліш в своїх статтях та картинах носили не тільки освітній, а й господарський характер: стан шкільного навчання й виховання, перепідготовка вчителів, забезпечення шкіл необхідними підручниками та шкільним приладдям; ремонт шкільних будівель, заготівля палива тощо.

З 1925 по 1927 рр. М. Куліш перебував на посаді інспектора Народного комісаріату освіти в Харкові. Проте цінними і повчальними були не тільки педагогічна діяльність і спостереження освітянина, а й його узагальнення як письменника про роботу шкіл, приділяючи особливу увагу постаті вчителя і його матеріальному забезпеченню. Враження про життя педагогічних працівників М. Куліш висвітлював в статтях та картинах: «...частина вчительства розбігається, а ті, що залишилися забивають двері і вікна, випрошують у близьких і знайомих жмені ячменю і готуються з цими мізерними запасами витримати облогу голоду у своїх напівзруйнованих, хитких фортецях-школах. Уражені першими ударами голоду шкраби снують по дорогах і сільських базарах, продають останні речі, щоб купити останній шматок хліба і потім піти на дно» [13, с. 71]; «обличчя загострені, погляд тужливий, безнадійний, на ногах залишки взуття» [13, с. 71]; «вчительство, доведене голодом до крайнього відчаю і жаху, в передсмертній тузі посилало своїх гінців...з проханням про допомогу» [14, с. 80]; «жива людиноподібна істота, що обросла гривовою сивого волосся, напівоголена, в лахмітті і з палицею» [14, с. 84].

У статті «Вчитель на селі» над поглядами М. Куліша як письменника більш приваляє оцінювання М. Кулішем педагогічної діяльності освітян як інспектора, а саме: «знесилений голодом і злиднями вчитель не зможе провадити свою культурно-освітню й політичну роботу ... без матеріальної й моральної допомоги», тому «треба подбати про те, аби полегшити матеріальне становище вчителів» [19, с. 419]. Переконаний в тому, що «без науки та освіти темно буде на селі, не врятують його ворожки-шептухи, не врятують молитви, кропила та «явлені образи», не врятують і «чудеса», що повелися зараз скрізь, де тільки ще можна дурити темних, несвідомих людей», освітянин акцентував на тому, що саме вчитель – «єдина поки що культурна сила» мав стати борцем з «темрявою» і «нахилити розум та почуття селян до певного розуміння ... нових завдань» [19, с. 418-419].

Як бачимо, займаючись проблемами освіти й виховання і розуміючи роль вчителя в житті дитини, М. Куліш не тільки покладав на вчительство надії в справі

ліквідації неграмотності українського народу, а й особливої уваги надавав його матеріальному забезпеченню та культурному розвитку.

Таким чином, аналіз джерел з означеної теми засвідчив, що складні соціально-економічні умови життя на півдні України в 20-х рр. ХХ ст. позначились і на становленні та розвитку освіти. Досліджуючи проблему освітянської діяльності М. Куліша було з'ясовано, що коло питань, якими займався письменник з обов'язку служби, виходили за межі освітянського простору. Інспектора Наросвіти цікавили: стан освіти в Україні на початку 20-х років ХХ ст.; організація, функціонування та матеріальне забезпечення школи; особа вчителя, умови праці, матеріальне становище та його культурний розвиток. На нашу думку, висвітлені у статтях та картинах спостереження та рекомендації педагога дозволять доповнити відомості з історії розвитку української системи освіти та виховання початку ХХ ст.

Перспективи подальших досліджень у площині вищезазначеного напрямку вбачаємо у вивченні проблеми розвитку та становлення шкіл з рідною мовою навчання в творчій спадщині М. Куліша з метою використання досвіду педагога в умовах реформування вітчизняної системи освіти.

Список використаної літератури.

1. Закон України «Про освіту» URL: <http://osvita.ua/legislation/law/2231>.
2. Виноградова-Бондаренко В. Є. Виховання безпритульних дітей в Україні в 20-х роках ХХ століття: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / В. Є. Виноградова-Бондаренко; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2001. – 22 с.
3. Березівська Л. Д. Ідея організації шкільної освіти на засадах індивідуалізації та диференціації у діяльності Наркомосу УСРР на початку 20-х років ХХ с. / Л. Березівська // Педагогічний дискурс: зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2012. – Вип. 11. – С. 17 – 23.
4. Повар О. В. Права дитини у розумінні вітчизняних теоретиків та практиків соціального виховання / О. В. Повар // Правове життя сучасної України : матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (Одеса, 20–21 квітня 2012 р.). Т. 1 / відп. за випуск д.н., проф. В.М. Дрьомін / Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса: Фенікс, 2012. – С. 132-134.
5. Лузан П. Г. Історія педагогіки та освіти в Україні : навчальний посібник / Лузан П.Г., Васюк О.В. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К. :ДАКККіМ, 2010. – 296 с.
6. Ряппо Я. П. Народна освіта на Україні за десять років революції / Я. П. Ряппо. – К.: Держ. вид-во України, 1927. – 126 с.
7. Днепровский уездный исполнительный комитет Совета рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов г. Алешки. Протоколы заседаний Днепровского Уездного Исполнительного Комитета. – ДАХО, фр – 3, оп. 1, арк. 2.
8. Куліш А. Спогади про Миколу Куліша / М. Г. Куліш // Куліш М. Г. Твори: В 2-х т. – К.: Дніпро, 1990. – Т. 2: П'єси, статті, виступи, документи, листи, спогади / Упоряд., підгот. текстів, комент. Л. С. Танюк. – К.: Дніпро, 1990. – С. 695 – 753.
9. Куліш М. Г. Листи до Івана Дніпровського / М. Г. Куліш // Куліш М. Г. Твори: В 2-х т. – К.: Дніпро, 1990. –Т. 2: П'єси, статті, виступи, документи, листи, спогади / Упоряд., підгот. текстів, комент. Л. С. Танюк. – К.: Дніпро, 1990. – С. 490 – 574.
10. Кузякіна Н. Драматург М. Куліш. – К.: Радянський письменник, 1962. – 204 с.
11. Куліш М. Г. Листи до О. К. Корнеєвої-Маслової / М. Г. Куліш // Куліш М. Г. Твори: В 2-х т. – К.: Дніпро, 1990. – Т. 2: П'єси, статті, виступи, документи, листи, спогади / Упоряд., підгот. текстів, комент. Л. С. Танюк. – К.: Дніпро, 1990. – С. 595 – 655.
12. Голобородько Є. Педагогічні роздуми Миколи Куліша // Тези наукової конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження Миколи Куліша. – Херсон, 1992. – С. 92 – 93.
13. Куліш М. По всям и селам // Наша школа, 1923. – № 2. – С. 69 – 73.
14. Куліш М. По всям и селам // Наша школа, 1923. – № 1. – С. 32 – 37.
15. Пентелюк М. М. Куліш і народна освіта // Тези наукової конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження Миколи Куліша. – Херсон, 1992. – С. 90 – 91.
16. Домницька Г. С. Микола Куліш – письменник і вчитель / Г. С. Домницька // Вісник Київського Університету. Серія філології та журналістики. – 1964. – №6. – С. 15 - 21.
17. Куліш М. Три завдання // Наша школа. 1923. – № 3. – С. 3 – 6.

18. Куліш М. Г. Накануне нового учебного года / М. Г. Куліш // Куліш М.Г. Твори: В 2-х т. – К.: Дніпро, 1990. –Т. 2: П'єси, статті, виступи, документи, листи, спогади / Упоряд., підгот. текстів, комент. Л. С. Танюк. – К.: Дніпро, 1990. – С. 399 – 404.
19. Куліш М. Г. Вчитель на селі / М. Г. Куліш // Куліш М. Г. Твори: В 2-х т. – К.: Дніпро, 1990. –Т. 2: П'єси, статті, виступи, документи, листи, спогади / Упоряд., підгот. текстів, комент. Л. С. Танюк. – К.: Дніпро, 1990. – С. 418 – 419.

References.

1. Law of Ukraine «On Education». Retrieved from <http://osvita.ua/legislation/law/2231>.
2. Vynohradova-Bondarenko, V. Ye. (2001). The upbringing of homeless children in Ukraine in the 20-ies of XX century (PhD dissertation) *Theses*. Kyiv: Institute of Pedagogics of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. (in Ukr.).
3. Berezivska, L. D. (2012). The idea of organizing school education on the basis of individualization and differentiation in the activities of the People's Commissariat of the Ukrainian SSR in the early 20-ies of the 20th century. *Pedagogical discourse*. Issue 11, 17 – 23. (in Ukr.).
4. Povar, O. V. (2012). The Rights of the child in the understanding of the native theorists and practitioners of social education. *The legal life of modern Ukraine*. Odesa: Feniks, 1, 132-134. (in Ukr.).
5. Luzan, P.G. (2010). History of pedagogy and education in Ukraine. 2nd edition. Kyiv: DAKKKiM. (in Ukr.).
6. Ryappo, Ya. P. (1927). National education in Ukraine for ten years of revolution. Kyiv: State Publishing House of Ukraine. (in Ukr.).
7. Dnipro County Executive Committee of the Council of Workers, Peasants and Red Army Deputies of Oleshki. Protocols of the meetings of the Dnipro District Executive Committee. State Archive of Kherson Oblast. FR 3, op. 1, arc 2. (in Rus.)
8. Kulish, A. (1990). Memories of Nikolay Kulish. *Kulish M. G. Works: In 2 t*. Kyiv: Dnipro, T. 2, 695 – 753. (in Ukr.).
9. Kulish, M. G. (1990). Letters to Ivan Dneprovsky. *Kulish M. G. Works: In 2 t*. Kyiv: Dnipro, T. 2, 490 – 574. (in Ukr.).
10. Kuzyakina, N. (1962). Playwright M. Kulish. Kyiv: Soviet writer. (in Ukr.).
11. Kulish, M. G. (1990). Letters to O. K. Korneeva-Maslova. *Kulish M. G. Works: In 2 t*. Kyiv: Dnipro, T. 2, 595 – 655. (in Rus.)
12. Goloborodko, E. (1992). Pedagogical reflections of Mykola Kulish. *Abstracts*. Kherson. 92 – 93. (in Ukr.).
13. Kulish, M. (1923). By veses and villages. *Our school*, 2, 69 – 73. (in Rus.)
14. Kulish, M. (1923). By veses and villages. *Our school*, 1, 32 – 37. (in Rus.)
15. Penteluk, M. (1992). M. Kulish and national education. *Abstracts*. Kherson. 90 – 91. (in Ukr.).
16. Domnitskaya, G. S. (1964). Mykola Kulish is a writer and a teacher. *Bulletin of the Kiev University. Series of Philology and Journalism*, 6, 15 – 21. (in Ukr.).
17. Kulish, M. (1923). Three tasks. *Our school*, 3, 3 – 6. (in Ukr.).
18. Kulish, M. G. (1990). On the eve of the new academic year. *Kulish M. G. Works: In 2 t*. Kyiv: Dnipro. T. 2, 399 – 404. (in Rus.)
19. Kulish, M. G. (1990). Teacher in the village. *Kulish M. G. Works: In 2 t*. Kyiv: Dnipro. T. 2, 418 – 419. (in Rus.)

KUZMENKO Vasyl,

Doctor in Pedagogy, Professor, Chair of Pedagogy and Management of Education Department, Communal Higher Educational Establishment «Kherson Academy of Continuing Education».

FOKINA Tetiana,

Lecturer of Theory and Methods of Academic Disciplines Teaching Department, Communal Higher Educational Establishment «Kherson Academy of Continuing Education».

PEDAGOGICAL ACTIVITIES IN THE VIEWS OF M. KULISH: INSPECTOR OF NATIONAL EDUCATION AND A WRITER.

Abstract. *Introduction. Reforms in the educational sphere of Ukraine have highlighted the need to reevaluate the historical and pedagogical heritage of teachers standing at the forefront of development of the national school. A significant contribution to the establishment and development of the national system of education was made by the famous Ukrainian activist M. Kulish.*

Review of literary sources showed the attention of scientists to the study of creativity of M. Kulish as a playwright, but his educational activities have not been the subject of research.

Purpose: *to study the pedagogical heritage of M. Kulish in the context of his activity as the inspector of the national education and as a writer in 1920 -1927.*

Methods: historically-analytical method, systematization method.

Results. The main figure, who can provide quality education, his belief were teachers and drew attention to their cultural development, training and material security. While working in the system of public education he had to frequently travel to villages and farms, checking the status of educational institutions in the early 20-ies of XX century. Therefore, M. Kulish was well aware of the problems of teaching and made efforts for their solution: he organized the work of the schools, gave lectures, printed books, gave recommendations regarding the organization of educational process.

Originality. Scientific novelty of the research results is in establishing the leading directions of educational and journalistic activities of M. Kulish in 1920 – 1927.

Conclusion. Difficult socio-economic conditions of life in the early 20-ies of XX century in the South of Ukraine was reflected in the formation and development of education. The lack of material support and qualified personnel can adversely affect the educational process. It was found that the range of issues dealt with by M. Kulish while on duty, went beyond the educational space.

Prospects for further research in the aforementioned plane directly perceived in the study of problems of development and establishment of schools with native language learning in the creative heritage of M. Kulish for the purpose of using the experience of teacher in the conditions of reforming the native system of education.

Key words: M. Kulish, education, social education, teacher, school, orphanage.

Одержано редакцією 25.01.2018
Прийнято до публікації 09.02.2018

УДК 372.851

АЙВАЗЯН Едвард,
преподаватель кафедры общей
математики Ереванского
государственного университета,
доктор педагогических наук, профессор,
Республика Армения
e mail: Ayvazyan.51@mail.ru

О ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В ВУЗАХ

Статья посвящена обсуждению вопросов целесообразности применения активных современных методов обучения в вузовской педагогической практике. В частности, эффективность методов сотрудничества доказана, например, применением метода группового исследования на практических занятиях по предмету «Методика преподавания математики».

Ключевые слова: ВУЗ, современные методы и приемы обучения, интерактивное обучение, сотрудничество, групповая работа, метод группового исследования, основные группы, экспертные группы, сравнение, эксперимент, обобщение, гипотеза.

Постановка проблемы. Начиная с 1990-ых годов в рамках договора, заключенного между Всемирным банком и Правительством РА, осуществляются программы широкомасштабной переподготовки учителей общеобразовательных школ РА по интерактивным методам и технологии сотрудничества в процессе обучения. В настоящее время многие учителя общеобразовательных школ РА часто на практике применяют современные методы обучения: интерактивные и сотрудничества.

Анализ последних исследований и публикаций. Об этом свидетельствует анализ психолого-педагогической литературы, посвященной применению современных